

INNOVATIVE
WORLD

ISSN: 3030-3079

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

SHARQ AKADEMIK VA KO'P TARMOQLI
TADQIQOTLAR JURNALI

Scientific Journal

2026/6

www.innoworld.net

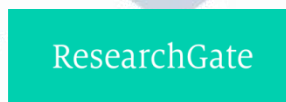
+998 33 5668868

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Volume 4, Issue 6
2026

Journal has been listed in different indexings

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:
www.innoworld.net

Uzbekistan-2026

ABDURAUUF FITRATNING ISLOM TARIXSHUNOSLIGIDAGI METODOLOGIK QARASHLARI

Gulxumor To‘lqinova Toxirjon qizi
Oriental Universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abdurauf Fitratning islom tarixshunosligiga oid metodologik qarashlari tahlil qilinadi. Muallifning “Muxtasar Islom tarixi” asari asosida tarixiylik, ratsionalizm va sotsiologik yondashuv tamoyillari o‘rganildi. Fitratning tarixni milliy uyg‘onish va ma’rifat vositasi sifatida talqin qilgani ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Keywords: Fitrat, jadidchilik, islom tarixi, tarixshunoslik, metodologiya, sivilizatsiya, jadid pedagogikasi.

Introduction. XX asr boshlarida Turkistonda shakllangan jadidchilik harakati milliy uyg‘onishning eng muhim bosqichlaridan biri bo‘ldi. Ushbu harakat namoyandalari orasida Abdurauf Fitrat alohida ilmiy va siyosiy mavqega ega bo‘ldi. U nafaqat adabiyot va publitsistika, balki tarixshunoslik sohasida ham katta ilmiy meros qoldirdi. Fitratning “Muxtasar Islom tarixi” asari jadid tarixshunosligining eng muhim namunalaridan biri hisoblanadi. Asarda islom sivilizatsiyasi rivojlanishi va tanazzuli ratsional asosda tahlil qilinadi. Muallif tarixni faqat voqealar bayoni emas, balki ijtimoiy taraqqiyot qonuniyatlarini ochib beruvchi fan sifatida talqin qiladi.

Materials and methods. Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy tahlil, hermenevtik yondashuv, sotsiologik tahlil va manbashunoslik metodlaridan foydalanildi. Asosiy manba sifatida Abdurauf Fitratning “Muxtasar Islom tarixi”, “Rahbari najot”, “Munozara” asarlari hamda jadidshunos olimlar — Begali Qosimov, Hamidulla Boltaboyev va Adeeb Khalid tadqiqotlari o‘rganildi. Tahlil davomida Fitratning tarixiy voqealarni sabab-oqibat munosabatlari asosida yoritishi, davlatlar inqirozini ichki omillar bilan bog‘lashi va tarixni pedagogik vosita sifatida qo‘llashi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Results. Tadqiqot natijalari Fitrat tarixshunosligining bir necha metodologik tamoyillarga asoslanganligini ko‘rsatdi. Birinchidan, muallif tarixiylik va xolislik prinsipiga amal qiladi. U islom tarixidagi shaxs va voqealarni mifologik emas, balki tarixiy reallik asosida tahlil qiladi.

Ikkinchidan, Fitrat tarixni sivilizatsiyalar dialektikasi nuqtai nazaridan o‘rganadi. Andalus va Abbosiylar xalifaligi misolida davlatlarning yuksalishi ilm-fan, birlik va adolat bilan bog‘liq ekanligi, inqiroz esa ichki nizo, jaholat va nepotizm oqibati ekanligi ta’kidlanadi.

Uchinchidan, Fitrat tarixni milliy uygʻonish vositasi sifatida talqin qiladi. U musulmon xalqlarining tarixiy yutuqlarini koʻrsatish orqali Turkiston yoshlarida milliy gʻurur va maʼrifatparvarlik ruhini shakllantirishga intilgan.

Discussion. Fitratning tarixiy qarashlari zamonaviy tarixshunoslik nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. U tarixni faqat diniy maqsadlar uchun emas, balki jamiyatni isloh qilish vositasi sifatida talqin qiladi. Bu jihat uni oʻrta asr musulmon tarixchilaridan ajratib turadi.

Fitratning metodologiyasi Ibn Xaldun tarix falsafasi bilan uygʻunlashadi. Har ikki mutafakkir davlatlarning tanazzulini ichki omillar bilan bogʻlaydi. Shu bilan birga, Fitrat oʻz davrining mustamlakachilik sharoitida tarixni siyosiy va maʼrifiy kurash quroliga aylantira oldi.

Bugungi kunda Fitratning qarashlari Oʻzbekiston tarix taʼlimi va jadidshunoslik tadqiqotlari uchun muhim metodologik manba boʻlib xizmat qilmoqda.

Conclusion. Abdurauf Fitrat jadid tarixshunosligining metodologik asoslarini shakllantirgan yirik mutafakkirdir. Uning tarixga ratsional va sotsiologik yondashuvi bugungi ilmiy tadqiqotlar uchun ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Fitratning "Muxtasar Islom tarixi" asari islom tarixini ilmiy va maʼrifiy asosda talqin qilishning yorqin namunasi hisoblanadi.

REFERENCES

1. Fitrat A. Muxtasar Islom tarixi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004 [asl nashr: 1925].
2. Fitrat A. Rahbari najot. – Toshkent, 1915.
3. Fitrat A. Munozara. – Istanbul, 1911.
4. Qosimov B. Milliy uygʻonish: jasorat, maʼrifat, fidoyilik. – Toshkent, 2002.
5. Boltaboyev H. Fitratning ilmiy merosi. – Toshkent, 2005.
6. Karimov N. Fitrat. – Toshkent: Sharq, 2010.
7. Khalid A. The Politics of Muslim Cultural Reform. – Berkeley, 1998.
8. Khalid A. Islam after Communism. – Berkeley, 2007.
9. Rashidov Gʻ. Jadidchilik harakati va milliy istiqolol. – Toshkent, 1997.
10. Alimova D. Jadidchilik fenomeni. – Toshkent, 2008.
11. Ergashev Sh. Islom tarixi va manbashunoslik. – Toshkent, 2018.
12. Bennigsen A. Islam in the Soviet Union. – London, 1967.
13. Bregel Yu. Notes on the Study of Central Asia. – Bloomington, 1996.
14. Xolmatov A. Fitrat va Ibn Xaldun. – Toshkent, 2012.
15. Bolshakov O.G. Istoriya Xalifata. – Moskva, 1989.